

Een kaboesje en ne krapoesj hebben meer met elkaar te maken dan je denkt

Jan COPPENS

We weten dat het woord *kaboesje* 'pet' niet echt typisch 'Giesbaargs' is. Als we het kaartje 'pet' bekijken in de *Dialectatlas van Zuid-Oost-Vlaanderen* ⁽¹⁾ zien we echter dat Geraardsbergen en Overboelare de enige twee gemeenten zijn waar het woord werd opgetekend. Westelijk zien we *klakke* en *mutse*. Noordelijk en oostelijk *moesj(e)*. Toch komt het woord ook voor in het Westvlaams dialect als *kabutse* of *kabotse*. De Boschrijft in zijn *Westvlaamsch Idioticon* hierover:

"Eig. hetzelfde als Kapuits, Ka(r)poets, dat Kramers vertaalt door *bonnet fourré pour l'hiver, tapabor, capuce*."

Ook in het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* van Schuermans vinden we *kabotseken* en ook *kaboës*:

"v., eene mansmuts, in Holl. *pet*, in Br. *klak*, fr. *casquette* (Oostvl.). In Westvl. *Kaboeje*. *Kaboës* is de mid-deneneeuwsche *kapoets*, hoofdkap, van 't fr. *capuche, capuchon*. Nog hebben de Hollanders daarvan *karpoets* of *karpoesmuts*".

Opvallend is dat beide auteurs verwijzen naar *kapoets* en *karpoets* met ingevoegde *r*. Het Geraardsbergs *kaboesje* is ontleend aan het Frans *capuce* uit het 15de eeuw Italiaans *cappuchio* 'kap' dat terug gaat op het Latijn *cappa*. Hetzelfde *cappuchio* werd door de Duitsers ontleend als *Kapuze*. In de 16de eeuw kwam het woord als *kapoets* ook in het Nederlands terecht als benaming voor verschillende soorten hoofddeksels: kap, monnikskap, bontmuts, harige muts, enz. Nu heeft onze taal de neiging om bepaalde medeklinkers, zoals de *r*, in te voegen, men noemt

dit epenthesis. Zo ontstond naast *kapoets* ook *karpoets*. Beide woordjes staan nog steeds in *Van Dale*. We geven nog enkele voorbeelden: uit het Oudfrans *estamine* ontstond het Vlaamse *stermijn* 'vergië'. In het Geraardsbergs hebben we verder ook nog *sjarlotte* uit *échalote* 'sjalot' en *kortelette* uit *côtelete* 'kotelet'. Een andere eigenaardigheid in onze taal is het feit dat medeklinkers van plaats kunnen verspringen, dit noemt men metathesis. Zo werd het eerder genoemde *stermijn* na verloop van tijd *stremijn/stramijn* en zelfs *stramien* in de standaardtaal. Met andere woorden de *r* springt dus naar voor. Bij het opzoeken naar de oorsprong van *stermijn*, vonden we in de *Nieuwe Taalgids* een artikel van Prof. Dr. Van Coetsem hierover ⁽²⁾. Zo geeft hij enkele voorbeelden uit het Geraardsbergs dialect waarbij de *r* naar voor springt: het Nederlandse woord *scharminkel* is in het Geraardsbergs *schraminkel* en dan schrijft hij:

'Bij *kapoets* "benaming voor verschillende soorten van hoofddeksels" heeft het *W.N.T.* heel wat plaatsen met ingevoegde *r* (*karpoë(t)s*) opgetekend, o.a. bij Vondel. In het Geraardsbergs is dit woord ook in gebruik en wel in de vorm *krapoets* met metathesis, hier echter met de betekenis "ponyhaar".'

Onverwacht stuiten we dus op de herkomst van *krapoesj*. Dat is hoofdhaar dat over het voorhoofd is gekamd en is afgeknipt even boven de wenkbrauwen, zoals bij een pony de manen neerhangen.

De uitspraak *oesj* in plaats van *oets* is heel gewoon in Geraardsbergen,

bijvoorbeeld *nen bûsj* 'een bots', *nen blûsj* 'een bluts', *een koesje* 'een koets', enz. Taalkundigen noemen deze 'niesklank' mouillering. In ons artikel *Ne krapoesj es wat anders as nen bros* in *Gerardimontium* 206 schreven we al dat *poesj* in *krapoesj* wellicht uit *poets/pots* 'hoofddeksel, haartooi' moest komen. Met de stelling van Van Coetsem hebben we meteen zekerheid over de herkomst van *krapoesj*. Met andere woorden de bewering van A. Schrever dat *krapoesj* zou afgeleid zijn van *crêpage* naar analogie met *gramoesje/grimace* klopt niet. Het Geraardsbergs *gramoesje* 'grimas, kuren' is niet ontleend aan het Franse *grimace*, maar aan het Oudfrans *grimuche* ⁽³⁾. Eerder toonden we ook al aan dat *crêpage* in het Giesbaargs klankwettig *krepozje* moet zijn zoals *korözje* (courage), *ambalözje* (emballage), *vwajözje* (voyage) en *passözje* (passage).

Kortom we mogen besluiten dat zowel *kaboesje* als *krapoesj* terug gaan op het Italiaans *cappuchio*. Het eerste woord ontleenden we via het Frans *capuce* met eind-*e*, vandaar ook *kaboesje* in het Geraardsbergs. Het tweede ontleenden we via het Nederlands *ka(r)poets*, zonder eind-*e*, vandaar ook het Geraardsbergs *krapoesj*.

Het bewijst opnieuw dat het de moeite loont om alle werken van Frans van Coetsem op te zoeken en te lezen. Ook in zijn latere Engelse en Duitse publicaties gebruikte hij steeds voorbeelden uit zijn moedertaal: het 'Giesbaargs'.

⁽¹⁾ E. BLANCQUAERT-H. VANGASSEN, *Dialectatlas van Zuid-Oost-Vlaanderen*, Antwerpen, 1929-30, kaart 145.

⁽²⁾ FR. VAN COETSEM, *De anorganische R in Stermijn, Stramijn (-ien)*. In *De Nieuwe Taalgids*, 6de afl. 46^e jaarg., 1953, blz. 334-337.

⁽³⁾ F. DEBRABANDERE, *West-Vlaams etymologisch woordenboek*, Amsterdam/Antwerpen, 2002. Sub *grametse*.